

**MIHHAIL JA
MARGARITA**

Julia Lekstrom Himes

MIHHAIL JA MARGARITA

Inglise keelest tõlkinud Nele Sillaots

Originaali tiitel:
Julia Lekstrom Himes
Mikhail and Margarita
Europa Editions, 2017

© Julie Lekstrom Himes, 2017

Tõlge eesti keelde © Nele Sillaots, 2017

Toimetanud Sirli Hunt
Kujundanud Villu Koskaru
Kaanekujundus Tuuli Aule

Käesolev lugu on ilukirjanduslik väljamõeldis, mis on inspireeritud
Mihhail Bulgakovi eluloost, ega pretendeeri ajaloolisele tõele.
Paljud detailid on puhtalt autori fantaasia vili.

Raamat on ilmunud koostöös agentuuriga DeFiore and Company Literary
Management, Inc. Andrew Nurnberg Associates Baltic kaudu.

ISBN 978-9949-85-248-2
www.tnp.ee
Trükitud Greif OÜ trükikojas

Lenile ja Barbarale

Sisukord

I osa

Kangelase ilmumine

9

II osa

Ärge eales laskuge kõnelusse tundmatutega

99

III osa

Mida karta

187

IV osa

Imetegu, müsteerium ja mõjuvõim

229

Tänuõnad

354

Autorist

356

I OSA

Kangelase ilmumine

1. peatükk

Venemaale saabus ajalugu hilja. Teda isoleeris geograafia ja määratles isolatsioon. Üheksandal sajandil leidsid tee põhjast Venemaale paganatest viikingid, lõunast valitsesid teda moslemitest kasaarid. Kirillitsa, milles pidi jutustatama tema lugu, kanti Makedoonia munkade seljas üle Karpaatide kohale alles kümnenda sajandi lõpuaastatel. Veel üheksa sajandit hiljem leiutasid Puškin ja Tolstoi sõnu, mida vene keeles ei leidunud: žest ja sümpaatia, impulss ja ekspressioon, individuaalsus.

Järeltulevate autorite ülesandeks sai nende määratlemine.

Mihhail Afanasjevitsš Bulgakov istus, selg avatud akna poole, Moskva üliuhkelt sisustatud NSVL Kirjanike Liidu restoranis. Oli 1933. aasta hiliskevad. Ta sõber Ossip Mandelštam nõjatus üle väikese laua tema poole, tahtes justkui mingit mõtet rõhutada, kuid Bulgakov ei kuulanud. Ta mõtles hoopis oma sõbra noore armukese peale ja mõtiskles, kuidas see teiselt üle lüüa.

Eelmine päev oli olnud pörgukuum. Keskpäevaks sidusid kelnerid rasked damastkardinad kokku ja avasid hulknurkset saali ümbritsevad kõrged kolme poolega aknad. Rida klaasuksi avanes laiale verandale, kuhu olid samuti paigutatud lauad ja toolid. Restorani juhataja seisatas kord söögisaalis, kord veranda peitsitud laudpõrandal ja siis taas saalis, hinnates kummagi ruumi temperatuuri ja

õhutust. Hiliseks pärastlõunaks lasi ta personalil pooltosinat lauda siseruumidest juba rahvast täis verandale tassida. Ta käis tollipulgaga ühe laua juurest teise juurde, mõõtis, lasi nende asukohta kohendada ja mõõtis uuesti. Vahetult enne videviku saabumist katsid tihedad rohekashallid pilved taeva ja löid oma luugid Moskva tänavate kohal valla. Rasked kardinaid hõljusid tuules ja laksusid vastu aknaraame. Tohutusuured vihmapiisad lendasid avatud akende ja laiade rõdusammaste vahelt sisse nagu eksinud linnud, kirjates laudlinu ja salvrätte ning kogunedes poleeritud laudpõrandaile loikudesse. Päike ilmus taas välja, et kohe hoonete tumenevate siluettide taha vajuda, kuumaks kõetud tänavatelt tõusis uduaur ja hullunult ringi sagivad kelnerid aina kuivatasid, pühkisid ja koristasid. Selleks ajaks, kui restoran kell kümme õhtul ukсед avas, oli hoolitsetud kõige eest, mis vajab kuivatamist või välja vahetamist. Peale ühe asja: soolatoesidest ei olnud võimalik välja meelitada ainsatki soolaterakest. Kui juba teine kunde palus värsket soola, oli selgemast selge, et sahvrikappidest ega keldrist seda enam ei leia ning juhataja läkitas ühe noorema nõudepesija teisest restoranist lisa soetama, andes talle kiire taksosõidu tarvis kümme rubla lisaks. Jõudnud restoranist kvartali kaugusele, lasi nõudepesija taksojuhi poolerublalisega minema ja pistis ülejäänu taskusse. Kui esimene soolasaadik välja ei ilmunud, lähetas juhataja sama ülesandega teele teise nõudepesija, kuid kuna nüüd oli kaks pesijat puudu, hakkasid määrdunud taldrikud ja klaasid kuhjuma ning teenindus jäi märgatavalt toppama. Jätkuvate palvete sunnil lasi ta kahel kelneril soolatoesid uhmrise tühjaks kallata ja ära jahvatada, aga soolaterakesed kleepusid peaaegu otsekohe uuesti klompidesse. Vahepeal käis juhataja lauast lauda vabandamas ja kinnitamas, et uus sool saabub mõne minuti pärast ja see jagatakse kiiresti ja õiglaselt laiali. Igatahes, nagu ta kundesid lohutas, loodab ta, et toidud on valmistatud nende maitse järgi.

Ringkäikude vahel seisatas juhataja söögisaali ja veranda vahelises ukseavas ning libistas pilgu üle külaliste. Mandelštami tundis ta

ära, aga muid kohutavalt olulisi isikuid kohal ei viibinud, nii et ehk see õhtu ei olnudki täielik katastroof.

Väljast tulev õhk lõhnas värskelt ja hõljus õhtuvihmast pisut jahtununa Bulgakovi selja taga aknast sisse. Igale lauale asetatud jässakad piirituslambid kandsid väikeseid poolläbipaistvaid lambivarje ega võbelenud. Teised hämaras valguses higistavad restorani-külastajad istusid peaaegu liikumatult. Ka jutukatked olid summutatud. Mitu lauda eemal söötis kortsus oranžis kleidis noorik halvasti värvitud kitsehabemega vanahärrale kalamarja. Neist paremal vaidles üks algaja poeet oma kahe kaaslasega, torkides sõrmega peopessa, kuigi selleski näis puuduvat konkreetset ja veendumust. Verandauste juures mängis ansambel vaikset ja hajuvat viit.

Mandelštam toetus vastu seljatuge, nagu oleks ta vaidluses peale jäänud. Nende vahel õhetas lambivalgus. Hõrenevad tumedad juuksed ääristasid korratu niiske rõngana Mandelštami pead. Nägu oli tal kahvatu ja kuumast niiske. Ta oli 42-aastane, Bulgakovist kõigest aasta vanem, kuid tundus eakam, justkui oleks ta elanud erineval ajal või raskemates tingimustes. Selle üle, kuidas tal oli õnnestunud võrgutada endast palju noorem Margarita Nikanorovna, oli Bulgakov oma pead vaevanud mitmel puhul enne seda õhtutki.

Bulgakov heitis pilgu üle saali. Verandale viivate uste taga liigatas hele õhtukleit, vilksatas paljaid õlgu. Viivuks viirastus sealt sale kael ja oli siis läinud. Kas ta võis sel õhtul seal viibida? „Kes see veel on?” pomises ta.

„Sa ei kuula,” nentis Mandelštam. Süüdistuse asemel kõlas see pigem tüdinud tähelepanekuna. Ta vaatas kaaslast pilgul, mida Bulgakov oleks pidanud liiga suuremeelseks.

„Tõsi ta on.” Bulgakov naeratas kergelt selle tunnistuse juures. Ta tundis end pisut süüdi. Neil päevil kohtusid nad harva. Nendevaheline sõprus oli välja kasvanud teatud sorti mentorlusest, mis algas enam kui kümne aasta eest, kui Bulgakov Moskvasse kolis ja kirjutama hakkas. Nüüd, kus aastad olid möödunud ja Bulgakov

ka pisut isiklikku edu saavutanud, oli nende sõprus pigem hääbunud kui hoogu juurde saanud. Bulgakov süüdistas selles peamiselt ennast. Tänapäevane õhtusöök oli olnud Mandelštami ettepanek. Bulgakov ei mäletanud, et poeet oleks algatanud ühegi varasema kohtumise. Siiski oleks ta viimasel hetkel peaaegu keeldunud – parema ettekäände puudumisel kehva ilma ja keskpärase eine tõttu, mida võis kirjanike liidust kesknädalal oodata. Kui ta ebamõistlikult hilja ja valmismõeldud vabandustega üle saali astus, oli Mandelštami kõhetu nägu ruumi toretseva sisustuse taustal mõjunud niivõrd kohatult, et ta huulilt ei kostnud mitte palve lahkumiseks, vaid murelik päring sõbra tervise järele. Mandelštam rahustas teda, et pole tal häda midagi. Ometi pani rõõm, mida Mandelštam tema saabumisel väljendas ning valmidus unustada ärritus, mida ta pidi kindlasti nii pika ootamise peale tundma, Bulgakovi mõtlema, et Mandelštamil on temalt midagi vaja. See oli esimene kord, kus Bulgakov eales midagi taolist oli arvanud.

Mandelštami huvi kandus Bulgakovi käekäigule.

„Miks sa ei võiks puhkusele minna? Mine Peredelkinosse – sel aastaajal on seal päris kena,” soovitas Mandelštam.

Kakskümmend suvilat kolme tuhande kirjaniku peale. Liidu poliitiliste sidemetega liikmete privileeg. Bulgakov teeskles, nagu oleks tegu tõsiseltvõetava soovitusena. „Minu kord pole veel kätte jõudnud.”

„Ma olen seal juba mitu korda käinud.” Bulgakovi vastumeelsus liidupoliitikas kaasa lüüa oli habemega teema. „Võimatu see pole. Kelle juurde sa lähleksid?”

Bulgakov naeris. „Kes mind tahaks?” Ta enesesalgamine oli võlts, aga ta ei igatsenud ka eestkostjat. See mida tema eelistas, oli teatud mõttes nähtamatuks jääda. Mõistagi mitte loomingulises mõttes, aga isiklikus plaanis oli see talle sobiv või vahest isegi ideaalne.

Mandelštam raputas pead. „Kõik lähuvad kellegi juurde. Sa ei pea seal oma urkas elama. Saaks ka paremini. Komitee liikmed

armastavad kirjanikke – nad tunnevad end seeläbi kultuursetena. Võiksin sind tutvustada.”

Bulgakov pööras pilgu taas kõrvale. „Kas see on Likovojev? Teda pole mitu kuud näha olnud.”

„Ta oli Peredelkinos.”

Loomulikult. Bulgakov naeratas. „Ja mina arvasin, et ta on hinge heitnud.”

Mandelštam lasi pea norgu – raske öelda, kas kuumusest või vestlusest. Talle näisid vastumeelsed ka muud vanad teemad: vajadus lepitada kriitikuid või muuta toimetajad, direktorid ja lavastajad oma advokaatideks. Bulgakov oli tänulik, kuigi kartis, et ega ta pole sellega ning ehk muulgi moel sõbralikku tuge ammandanud.

„Vahest peaksid luulet kirjutama,” pakkus Mandelštam.

„Kas sa ei karda, et hakkaksin sulle konkurentsi pakkuma?” Bulgakov mõtles seda naljana. Ta kummutas viinapära kurku.

Mandelštam ootas, kuni sõber talle taas tähelepanu pööras. „Ainult selles riigis on luule au sees,” kostis ta. „Pole ühtegi teist paika, kus selle eest tapetaks rohkem inimesi.”

Temast võis selliseid lausungeid oodata. Bulgakov pidas seda tüütuks – sõbra poliitilist rahulolematust ta ei jaganud. See polnud niivõrd seisukoht, kinnitas ta endale, kuivõrd huvi puudumine. Ajalehti ta peaaegu ei lugenudki, raadiot kuulas vaid muusika pärast. Ent Mandelštami teravus eeldas teatavat ettevaatust, nende suhte pidevat ümberhindamist. See oligi tüütu. Ta märkas, et poeedi särgile oli pärast öhtusöögi algust siginenud plekk. Mandelštam oli sageli hooletu ja Bulgakov avastas, et see ärritab teda. „Siis võiks arvata, et luuletamine polegi kuigi hea mõte.”

Mandelštam naeratas. Vahest tõesti, nõustus ta.

Likovojev käis lauast lauda, surudes valitud käsi; külalised tõusid üksteise järel viisakalt püsti. Vahetati vaid paar sõna ja Bulgakov jälgis leige huviga, kuidas muutused liidu hierarhias päevavalgele tulid. Likovojev astus Kunstiteatri uue libretisti kõrvale ja tegi

seejärel sügava kummarduse, et võita tema noore naise soosingut. Ta hoidis endise krahvitari kätt kohatult kaua ja ignoreeris tema abikaasat, kuni naine pilgu piinlikkust tundes kõrvale pööras. Likovojevi liigutused sarnanesid kure omadega, kui tema kohmakus muutis ta veelgi koomilisemaks. Bulgakov paotas huuli.

„Mis on?” küsis Mandelštam.

„Meie armastatud kriitik,” vastas Bulgakov. „Lisaks oma paljudele muudele süütegudele on ta ka kohutav flirtija.”

„Minu naine tundub tema lähenemiskatsetele immuunne olevat.”

„Veab sul.”

„Mõnes mõttes on Nadja nagu nunn. Kuidas Tatjanal läheb?”

Ilmus ettekandja ja valas pitsi täis. Bulgakov ootas, kuni ta eemaldus. „Ta kolis oma õe ja õemehe poole.”

Mandelštam talitses pealtnäha oma üllatust. Bulgakovile turgatas pähe, et kõik juba teavad sellest. Nende naised olid teataval määral sõbrannad, jagasid nad ju kirjanike abikaasade koormat.

„Nende korter on suurem,” lisas Bulgakov. „Ning – neil on eraldi vannituba.”

Mandelštam noogutas teeseldult naise toetuseks. „Mina oleksin ka sind maha jätnud.”

Likovojev liikus libretisti juurest edasi ja embas üht noort luuletajat. Bulgakov tühjendas taas klaasi. Talle meenus see konkreetne hetk, kui ta lakkas oma naist armastamast. Üks tuttav oli neid Bulgakovi palvel tutvustanud. Naine tõrjus nädalate kaupa tema lähenemiskatseid õrritavate sõnadega, mida mees pidas relvituks-tegevateks, kuni jäi ühel õhtul ilma mingite selgitusteta tema juurde ööseks. Ta mäletas, kuidas naine istus ta voodiserval, pärlkujulised pluusinööbid sõrmede vahel mehe meeleheaks avanemas. Ta mäletas, kuidas oranž päikesevalgus madala nurga all räpasest aknast sisse paistis. Ta mäletas nägevat, kuidas ta kirg sedamööda lahtus, kuidas kombinee naise õlgadelt maha libises. Kui ta ainult lahkuks,

mõtles mees. Vahest kui lahkunuks, oleks ta iha taas lõkkele löönud, aga naine jäi.

Bulgakov abiellus temaga sellegipoolest. Ta tundis, et armatsemisega olid nad justkui vastava kokkuleppe sõlminud. Lisaks oli tal naisest kahju – kuna teda ei armastatud. Ja tal polnud sellest õigupoolest midagi. Nad said hästi läbi. Ta lasi Bulgakovil omaette kirjutada ja suutis tähelepanu kõrvale juhtida, kui üksindus mehele vastu hakkas.

Korraga seisis Likovojev nende laua kõrval. Ehmatuse peale hakkas Bulgakov kõva häälega naerma. „Arvasin, et olete kelner,” vabandas Bulgakov oma tühja pitsi kergitades.

Likovojev paljastas hambad viisil, mida võinuks pidada naeratuseks.

Mandelštam sekkus. „Te näete väga hea välja. Peredelkinos veedetud aeg mõjus teile hästi.”

„Mõjus jah,” nõustus kriitik. „Pean nentima, et ei mõelnud siinsetest kordagi, välja arvatud – seletamatul kombel – teist.” Ta osutas lõuaga Bulgakovi poole.

„Siis peate viivitamatult tagasi sõitma ja uuesti proovima,” vastas Bulgakov. „Teen hommikul esimese asjana liidu esimehele teie nimel avalduse.”

Likovojev ei teinud sellest väljagi. „Kuuldavasti lavastatakse Kunstiteatris teie uut näidendit. Kõik sujub veatult, ma loodan?”

„Esietendus on kuu lõpus.” Bulgakov ei vaevunud pisukest uhkust varjama.

Likovojev heitis põgusa pilgu Mandelštamile. „Rõõm kuulda. Keegi mainis võimalikku hilinemist.” Ta kõhkles, justkui tahaks ta midagi lisada, aga mõtles siis ümber. „Ilmselt aeti mulle puru silma.”

See oli ootamatu. „Ei,” vastas Bulgakov vahest pisut liiga kiirelt. „Ei. See pole tõenäoline.” Likovojev vaatas uuesti Mandelštami poole nagu ootaks ta temalt kinnitust.

Bulgakov tahtis öelda, et lavastus edeneb jõudsalt, isegi ettenähtust kiiremini, kuigi see ei vastanud tõe. Nad olid graafikust maas, aga mitte pöördumatult. Võib-olla seitse-kaheksa päeva, aga kindlasti mitte rohkem kui kaks nädalat. Pealegi polnud viivitus üksi tema mure. Tundus, et teatrijuht Stanislavski oli teda viimasel ajal vältima hakanud: ta lukustas end tundideks oma kabinetti ja kui Bulgakov käis tema asetäitjale peale, et too ukse avaks, siis oli direktor nende üllatuseks mingil moel minema lipsanud. Bulgakov oli endale sisendanud, et kujutab seda vaid ette, aga nüüd hakkas ta uuesti muretsema. Ta oleks tahtnud veel Likovojevit küsitleda, aga see jõudis enne rääkima hakata.

„Siis on kahtlemata tegu tühise kuulujutuga. Teadsin, et sellele ei peaks tähelepanu pöörama.”

„Stanislavski ei ole midagi maininud...” alustas Bulgakov. Mandelštam kortsutas kulmu.

„Jah? Milline kergendus!” kiitis Likovojev. „Ja ma olen tänulik, et sain teiega rääkida.” Ta noogutas. „Jään siis „Molière’i” esietendust ootama – ja oma tagasihoidlikku arvustust.”

„Jah – teie arvustus,” kordas Bulgakov. Osa temast soovis arusaamatul põhjusel, et kriitik nende juurde jääks. Esimest korda ootas ta Likovojevi arvustust huviga.

„Lasen teil nüüd edasi süüa.” Likovojev tundus joviaalsem kui saabudes, kuigi oli suurema osa nende heast tujust ära rikkunud. „Tervitage minu poolt oma armsaid abikaasasid.” Ta kummardas ja pööras minekule. Bulgakov saatis teda pilguga.

Mandelštam kallutas end ettepoole. „Ega tema pole põhjus, miks te – miks Tatjana...”

Bulgakov raputas pead. „Ei, see oli minu süü.” Kriitik oli juba mitu lauda eemal. Ta painutas end sügavalt, et ühele kirjanikuprouale midagi öelda. Naise sõnade peale kallutas ta pea küljele, pilk naise oma puurimas. Bulgakov tundis need abitud žestid ära. Nüüd suutis ta need talle peaaegu andestada.